

EVROPSKA UNIJA

REPUBLIKA SLOVENIJA

LAS DOLENJSKA IN BELA KRAJINA

RAZVOJNI CENTER NOVO MESTO d.o.o.

Ljubljanska cesta 26,

8000 Novo mesto

T: 07 337 29 80

I: www.las-dbk.si

»Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje«

LASDOLENJSKA IN BELA KRAJINA

KATALOG

GENSKE BANKE STARIH SADNIH SORT IN MUZEJA STARE KMETIJSKE OPREME IN STROJEV

OBČICE PRI DOLENJSKIH TOPLICAH

DELAVNICE S ŠOLSKO MLADINO

RAZNA ORODJA IN PRIPRAVE, PLUGI,
OKOPALNIKI, SANKE, DVOJNA PREŠA, VEJALNIKI

DELOVNA AKCIJA ČLANOV DRUŠTVA DKS
OB SPOMINSKEM ZIDU IN CENTRU V OBČICAH

LESENI IN ZIDANI KOLODROB
PORTAL IN VRATA IZ LOŽIN – J. H. TUŠEK
JABLANA V GENSKI BANKI OBČICE

DVOPREKATNA PREŠA Z 1 m³ VELIKO UTEŽJO, PLETENA KOŠARA
IN
PAVILJON ALOJZA BOBNARJA – PLETARJA

O PROJEKTU

»GENSKA BANKA STARE SADNE SORTE«

S projektom »**Genska banka stare sadne sorte**« je Društvo Kočevarjev staroselcev s partnerji kandidiralo na razpisana sredstva Leader Lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina. Zaradi svoje inovativnosti in širokega pomena za ohranjanje kulturne dediščine tega območja je Lokalna akcijska skupina Dolenjska in Bela krajina projekt vključila v Letni izvedbeni načrt 2010.

Projekt je vključeval naslednje aktivnosti:

Aktivnost 1:

Naložbena vlaganja za vzpostavitev genske banke – objekt v Občicah in nasad v Kočevskih Poljanah.

Aktivnost 2:

Vzpostavitev genske banke starih sadnih sort v Občicah in v Kočevskih Poljanah.

Aktivnost 3:

Dela za normalno delovanje "genske banke starih sadnih sort" v nasadu v Občicah.

Aktivnost 4:

Drevesnica starih sadnih sort v sklopu posestev Grm Novo mesto – Center biotehnike in turizma – vzporedno testiranje in zajemanje podatkov.

Aktivnost 5:

Ureditev društvenega muzeja v Občicah in predstavitev javnosti.

Z realizacijo projekta je Lokalna akcijska skupina Dolenjska in Bela krajina pridobila učni nasad, ki bo omogočal ohranitev in preučevanje starih sadnih sort tudi naslednjim generacijam in urejen muzej na prostem, v okviru katerega so shranjeni eksponati – delovno orodje naših dedov.

Za odlično izvedbo projekta gre v prvi vrsti zahvala g. Augustu Grilu, predsedniku Društva Kočevarjev staroselcev, ki je s svojim požrtvovalnim delom izpeljal vse v projektu začrtane aktivnosti in prostoru dodal novo vrednost z vidika ohranjanja sadne in kulturne dediščine.

Predsednik Skupščine LAS Dolenjska in Bela krajina:
Tone Hrovat, univ. dipl. inž. kmet.

KOLODROB IN MUZEJ NA PROSTEM

Ob centru imamo dva primerka kolodroba: zidani in leseni. To je tudi zgodovinsko izredno zanimivo. Sledi uporabe take naprave sežejo daleč nazaj v zgodovino, in to čez 2500 let. Napravo so uporabljali Feničani, Egiptčani itd.

Pozneje je pri izboljšavah nastal tako imenovani gepel, ki ga je poganjala delovna živina: kamele, osli, goveja živina, konji.

Zaradi celodnevnega premikanja v krogu se je vlečnim živalim vrtelo v glavi. Zato so jim zastirali oči.

V muzeju na prostem se nahajajo še razne stiskalnice, brane, plugi, mlatilnice, vejalniki itd., skratka zanimivi eksponati.

Zid sredi dvorišča med drugim ponazarja tudi kraje, kjer smo za ta zid zbirali kamenje na ruševinah naselij, kjer smo rezali tudi cepiče za naše sadne nasade.

August Gril

BESEDA GOSPODARJA DRUŠTVA KOČEVARJEV STAROSELCEV ŠTEFANA RAUCHA

Odgovoren sem za vse gospodarske aktivnosti našega društva. To delo z veseljem opravljam. V centru Občice imamo tudi veliko obiskovalcev. Posebno pri nemško govorečih skupinah moram biti prisoten zaradi znanja nemškega jezika. Ko prihajajo posamezniki ali skupine, opažam velik interes za muzej, posebno pa še za našo gensko banko. V času, ko je na razpolago sadje, prikažemo z demonstracijo pripravo jabolčnika. Posebno zanimivo je drobljenje sadja, kot se je to izvajalo že stoletja.

V samem nasadu pa je kar nekaj opravil: okopavanje, košnja, obiranje, kontrola nad rastjo, pregon voluharjev, vse to je po svoje pestro. Seveda je v zimskem času zelo važna kontrola pred vdori zajcev, ki bi lahko naredili veliko škodo na drevesih. Veliko veselje pa imam tudi z zbiranjem starin. Ob centru imam že kar lepo zbirkо tega. Stari panji dreves, korenine, čoki korenin, vse to dobro popestri ambient v skladu z nazivom "genska banka stare sadne sorte sadnega drevja".

V sklopu projekta Leader-LAS Dolenjska in Bela krajina so mi pripravili tudi pisarno, kar mi omogoča razne opravke, ki sledijo gospodarju, seveda pa prvenstveno za potrebe projekta – stare sadne sorte.

Posebno pa obveznosti gospodarja z veseljem opravljam tudi zaradi svojega hobija – to so stik z naravo in razne druge aktivnosti, kar se že lahko opazi pri urejanju okolice, nasada pa tudi v zaprtih prostorih centra.

Štefan Rauch

IZMENIČNA RODNOST STARIH SADNIH SORT

Izmenična rodnost starih sadnih sort predstavlja problem redne dobave v letnih periodah in redne dobave kupcem. S tem problemom se ukvarjajo tudi strokovnjaki in raziskovalci.

Najnovejše raziskave pa kažejo, da je ta pojav vezan tudi na genetsko osnovo podlage. Ugotovitve kažejo, da je dosedanja praksa naključnega zbiranja semen in pešk za vzgojo sejancev, ki se uporablja za podlago za cepljenje visoko debelnega drevja, zgrešena. To je zelo važna ugotovitev in to bo potrebno v bodoče temeljito upoštevati in raziskovati.

Drevje necepljenih lesnik, hrušk drobnic, divjih češenj in orehov raste v gozdnatih sestojih. Na kmetijskih površinah je tako drevje težko najti, ker za to tam ni gospodarskega interesa.

Bistveno več takih dreves se najde na Kočevskem v zapuščenih vrtovih in na zaraščenih površinah, les takih dreves, razen češnje in hruške, ni posebno zanimiv. Plodovi pa le predstavljajo pomemben vir prehrane za ptice in divjad. Po odselitvi Kočevarjev je na zapuščenih površinah ugoden teren za tako drevje, ki je tudi pogosteje prisotno v raznih sestojih. To predstavlja zanimiv rezervat, kjer je možno ugotavljati lokacijo takih dreves, jih evidentirati in ugotavljati genetske zaslove na posameznih drevesih. Kontrola nad rastjo, starost, odpornost in predvsem rodnost predstavljajo zanimive podatke, ki strnjeni v nekajletnih raziskavah in ugotovitvah že kažejo na to, katera drevesa so pomembna za pridobivanje semena. Taka matična drevesa bi bilo potrebno oštreljiti, zaščititi in seveda tudi strokovno nadzirati. Pri tem je posebno pomembno ugotavljati rodnost, tako po količini in kvaliteti, ter kakšna je izmenična rodnost. Vsi podatki bi se morali sproti vnašati v katalog oz. v računalnik. Ko so taka matična drevesa odbrana, je potrebno zbirati plodove, izluščiti peške ter tako seme posejati strokovno v pripravljeno zemljo za vzgojo semenjakov. Tako pridobljeno seme predstavlja zelo dober genetski material in vzgojeni sejanci so iskana roba, po kateri raste povpraševanje doma in na tujem. Ker gre za genetsko preverjene lastnosti, so dane možnosti za dobro prodajo in boljše cene, čeprav so stroški praktično isti.

Nekatere drevesne vrste so zelo primerne za cepilne podlage. Vendar pa je praksa pokazala na določene pomanjkljivosti, ki se kažejo na rodnosti, neenakomerni rasti in debelitvi debla (cepljeni del debelejši od podlage ali obratno). To se opaža pri črnem trnu (podlaga za adamova jabolka), kutinah, glogu.

Že Kočevarji so adamova jabolka cepili na podlago črnega trna. Take podlage s slabšo rastjo so običajno omogočale nizko rast in zelo dolgo življenjsko dobo. Po odselitvi Kočevarjev 1941 ni nihče več uporabljal take prakse. Zanimivo pa je, da tako drevesa še danes obstajajo v toplejših območjih Kočevske.

Tako je na primer Zofija Virant Šober iz Pajkeža po 50 letih obiskala domovino in svojo vas. Ni našla sledi o domu, sadni vrt je izginil. V spominu na svoja otroška leta pa je našla utrinek, kako je z mamo pozno v jeseni blizu doma nabirala adamova jabolka (tiefkraken po kočevarsko). Še se je spomnila, kje naj bi to bilo. V grmovju smo našli drevesce adamovo jabolko s plodovi v krošnji. Na deblu so bile vidne sledi, da je bilo drevesce cepljeno, kar je dokazovalo, da gre za isto drevesce, ki je danes staro najmanj 90 let, pa brez nege še vedno uspeva in rodi plodove. Ko smo to videli, smo bili prijetno ganjeni in slika tega drevesa kroži še danes med Kočevarji v Ameriki.

SKICA NASADA

GENSKA BANKA STARIH SADNIH SORT OBČICE – levo

50							
49		C49					
48							
47		C47					
46							
45		C45	D45	E45			
44							
43		C43	D43	E43	F43		
42							
41	B41	C41	D41	E41	F41	G41	
40							
39	B39	C39	D39	E39	F39	G39	
38							
37	B37	C37	D37	E37	F37	G37	
36							
35	B35	C35	D35	E35	F35	G35	
34							
33	B33	C33	D33	E33	F33	G33	
32							
31	A31	B31	C31	D31	E31	F31	G31
30							
29	A29	B29	C29	D29	E29	F29	G29
28							
27	A27	B27	C27	D27	E27	F27	G27
26							
25	A25	B25	C25	D25	E25	F25	G25
24							
23	A23	B23	C23	D23	E23	F23	G23
22							
21	A21	B21	C21	D21	E21	F21	G21
20							
19	A19	B19	C19	D19	E19	F19	G19
18							
17	A17	B17	C17	D17	E17	F17	G17
16							
15	A15	B15	C15	D15	E15	F15	G15
14							
13	A13	B13	C13	D13	E13	F13	G13
12							
11	A11	B11	C11	D11	E11	F11	G11
10							
9	A9	B9	C9	D9	E9	F9	G9
8							
7	A7	B7	C7	D7	E7	F7	G7
6							
5		B5	C5	D5	E5	F5	G5
4							
3	A3	B3	C3	D3	E3		G3
2							
1							G1
	A	B	C	D	E	F	G

GENSKA BANKA STARIH SADNIH SORT OBČICE – desno

			J40		
40	H39				
39					
38			J38		
37	H37				
36		I36			
35			J35		
34	H34	I34			
33				K33	
32	H32		J32		
31		I31		K31	
30	H30		J30		L30
29		I29		K29	L29
28	H28		J28		L28
27		I27		K27	L27
26	H26		J26		M26
25		I25		K25	
24	H24		J24		L24 M24
23		I23		K23	
22	H22		J22		L22 M22
21		I21		K21	
20				L20	M20
19	H19		J19	K19	
18		I18			L18
17	H17		J17	K17	L17
16					
15	H15	I15	J15	K15	L15
14					
13		I13	J13	K13	L13
12					
11	H11	I11	J11	K11	
10					
9	H9	I9	J9	K9	
8					
7	H7	I7	J7	K7	
6					
5	H5	I5	J5	K5	
4					
3	H3	I3	J3	K3	L3
2					
1	H1	I1	J1	K1	
0					
-1		I-1	J-1		
-2					
-3		I-3	J-3	K-3	
	H	I	J	K	L
					M

OBRAZLOŽITEV IN DOPOLNILO KATALOGU "GENSKE BANKE STARE SADNE SORTE"

Katarino Dianath iz Avstrije je Društvo Kočevarjev staroselcev povabilo kot evropsko znano pomologinjo, da si v času zorenja ogleda drevesa jabolk in hrušk na Kočevskem pa tudi drugod po Sloveniji v starih sadnih nasadih (vrtovih).

Ko je hodila pri nas od drevesa do drevesa jabolk in hrušk, je presenečena spoznala, da večine takih sort še ni videla in ne poznala. In tu se je začelo.

Začeli smo zbirati cepiče, cepiti na sejance in danes imamo v naši genski banki okoli 350 sort jablan in hrušk. Te so posajene v urejenih dveh nasadih, ograjenih pri našem kulturnem centru v Občicah in Kočevskih Poljanah.

Ker so imena večinoma nepoznana, smo vrste v nasadih označili z A, B ... in v vsaki vrsti ima vsaka sadika svojo številko. To so začasne označbe, kot npr. A15 itd., in ko bomo ugotovili ali določili ime sorte, bo to vpisano poleg oznak.

Tako smo ravnali po nasvetu pomologinje Katarine Dianath kot tudi po nasvetu slovenskega strokovnjaka za sadjarstvo in profesorja Šanija Šiftarja.

Oba našteta pa tudi strokovno utemeljujeta, da bodo sortne značilnosti posameznih sort v bodoče izrednega pomena pri raznih raziskavah.

August Gril

GENSKA BANKA STARIH SADNIH DREVES
KOČEVSKE POLJANE

A	B	C	D	E	F
1 Č	1 J	1 J	1 J	1 J	1 H
2 J	2 J	2 J	2 J	2 J	2 J
3 J	3 J	3 J	3 H	3 J	3 H
4 H	4 J	4 J	4 J	4 J	4 H
5 J	5 J	5 J	5 H	5 J	5 H
6 nič	6 J	6 J	6 J	6 J	6 H
7 J	7 H	7 J	7 J	7 J	7 H
8 J	8 H	8 J	8 H	8 J	8 H
9 J	9 H	9 J	9 J	9 J	9 H
10 nič	10 H	10 H	10 H	10 J	10 H
	11 J	11 J	11 J	11 J	11 H
	12 J	12 H	12 J	12 J	12 H
	13 J	13 J	13 J	13 H	13 H
	14 J			14 J	14 H
				15 J	15 H
				16 nič	16 H
				17 J	

Legenda:

oznaka J = jablana
 oznaka H = hruška

**PREDSTAVITEV KULTURNO-ZGODOVINSKE DEDIŠČINE
KOČEVARJEV IN
"GENSKE BANKE STARIH SADNIH SORT"
V KULTURNEM CENTRU
DRUŠTVA KOČEVARJEV STAROSELCEV, OBČICE**

V kulturnem centru Društva Kočevarjev staroselcev se člani društva že vrsto let trudimo, da bogato zgodovino in življenje kočevskih Nemcev na slovenskih tleh predstavimo vsem in vsakomur. Kočevski Nemci so na območju nekdanje Kočevske živelni na "otoku" med Slovenci več kot 600 let, vse do druge svetovne vojne. V tako dolgem obdobju bivanja na nekem območju narod vedno pusti za seboj bogato dediščino, ne glede na to, da so se Kočevarji takrat, v času vojne večinsko izselili iz svojih domov in za vedno zapustili domača ognjišča.

S tem ko v Občicah lepo raste nasad starih sadnih sort, pa je ponudba obiskovalcem še dodatno obogatena. Stare sadne sorte so v današnjem času vse bolj cenjene, ker so v večini že skoraj izginile iz naših vrtov. Počasno rast in manjšo količinsko pridobitev starega sadja so že zdavnaj zamenjale sorte, ki pa zaradi svoje zasnove nikakor ne morejo dosegati kvalitete, primerljive s starimi sadnimi sortami. Po kočevskih vaseh, ki jih ni več in jih je že zdavnaj prerasel gozd, še vedno raste prvobitno sadje. Tam ni industrije in pesticidov, tako da je pomen razvoja kvalitetnih starih sadnih sort za naše društvo izjemnega pomena.

Za naše obiskovalce je projekt genske banke starih sadnih sort izredno zanimiv, še posebej za tiste, ki prihajajo iz sadarskih društev celotne Slovenije in tudi iz tujine.

Z veseljem in s srcem delam kot vodnica in organizatorka v Društvu Kočevarjev staroselcev, saj imamo kaj pokazati. Dosedanje ideje in vztrajno delo članov društva se udejanjajo, vse je stvarno in bogato, ker ima za vse sodelujoče pri projektih velik pomen.

Darja Zamida Pečevar

PRISPEVEK NADE PLUT

Neko lepo nedeljsko dopoldne se je moj mož Tone odpravljal v Občice v kulturni center Kočevarjev. Srečal naj bi se s predsednikom Grilom glede kulturnega sodelovanja z društvom Kočevarjev staroselcev in glede sodelovanja pri raznih kulturnih programih in sprejemih. Prisluhnila sem razlagi, slišala o nekem muzeju, genski banki in drugih zanimivih prireditvah in aktivnostih društva. To me je pritegnilo. Ko sem prišla v Občice, sem naletela na zanimiv vrvež. Člani so v ograji sadili prvih 40 sejancev jabolk in hrušk.

Po kratkem zanimivem pogovoru s predsednikom g. Grilom me je zaprosil, da bi prevzela cepljenje in kontrolo nad rastjo mladih dreves. Nad ponudbo sem malo oklevala. Šlo je za odgovorno delo. Sprejela sem in v avgustu istega leta 2009 pričela s prvim cepljenjem. Cepiče sem s pomočjo raznih članov društva nabirala na terenu v sadovnjakih, zelo veliko pa tudi v zapanščenih sadovnjakih Kočevarjev po Kočevskem.

Že naslednje leto je bilo posajeno celo območje ograje v Občicah. Mlade sadike so lepo uspevale, tako da sem že avgusta istega leta uspela pocepiti vse sajence. Poleg tega je bil že pripravljen nov nasad v Kočevskih Poljanah. Pri cepljenju v tem nasadu je bilo mogoče na hruškove podlage cepiti tudi hruške, predvsem mutantke, za katere imena niso znana. Isto velja tudi za jabolka. Koristnost teh najdenih neznanih sort bodo ugotavljal strokovnjaki in obetajo se zanimive ugotovitve.

Pri vzgoji in obrezovanju mi je bila v podporo in pomoč Kmetijska šola Grm-Sevno pri Novem mestu. Sadjarka iz te šole ga. Paula je strokovno oblikovala krošnje, mi svetovala in pri tem tudi vršila praktični pouk za svoje gojence. Imela sem tudi na ogledu razne skupine in vsi so bili prijetno presenečeni nad tem, kar delamo.

Svoje delo nadaljujem tudi na novi lokaciji v Grosupljem, kjer vzgajamo sadike za večji nasad v Kočevju.

Z velikim veseljem spremjam rast vsakega drevesa in upam, da bo moje delo v prihodnosti tudi pripomoglo k trendu iskanja sort, ki bodo nudile bolj zdrave pridelke, kar določene populacije ljudi vedno bolj iščejo in potrebujejo.

Strokovno podporo in tudi pomoč pri nabiranju cepilnega materiala sem s hvaležnostjo dobivala od gospoda Lada Dobrovolca iz Kamnika in gospoda Senekoviča, znanega kmetovalca in žvinorejca iz Kačjega Potoka.

Skupaj s predsednikom društva Avgustom Grilom obema izrekava iskreno zahvalo.

Nada Plut

PRISPEVEK ZA KATALOG "GENSKA BANKA DKS OBČICE - KOČEVSKE POLJANE"

Moderno kmetijstvo je naravnano na kvantiteto. Tudi zaradi naraščanja števila prebivalstva na zemlji je to sicer razumljivo. Žal pa se pri tem premalo upošteva kvaliteta prehrane, ki žal ne gre vzporedno s porastom količine pridelkov.

Pridelava zdrave hrane postaja tako vedno bolj vprašljiva. To je še posebno problematično za nekatere populacije, kot so npr. otroci, oboleli, starejši in tisti, ki morajo računati na dietno prehrano.

Tega dejstva se vedno bolj zavedajo svet, EU, države in kmetijska ministrstva. Prvenstveno pa se morajo tega zavestiti proizvajalci hrane. Uporaba kemije, raznih umetnih dodatkov, pesticidov itd. mora priti v zavest ljudi, ki imajo kaj opraviti pri pridelavi hrane in predelavi le-te ob vedenju, da je to nujno zlo, brez katerega žal tudi v bodoče ne bo šlo.

Za posebno ogrožene skupine pa tudi to ne bo dovolj. Zato smo dolžni za te poskrbeti drugače.

Pridelava ekološke hrane je nedvomno dražja. Kako stimulirati tako pridelavo, je stvar odgovornih inštitucij in politike, pa tudi nadzor in kontrola v prodaji sta pomembna.

Na nek način smo vsi pri tem odgovorni. Društvo Kočevarjev staroselcev skupaj z zavednimi sodelavci se s svojim delom odgovorno vključuje v ta problem.

Kočevska s svojimi 800 km² površin je z odselitvijo 12000 Kočevarjev leta 1941 postala skoraj prazna. Kljub temu pa je tu ostalo veliko raznih sadnih sort, ki so jih Kočevarji stoletja zbirali po svetu kot krošnjarji, poleg tega so tu nastajali tudi razni mutanti. To dejstvo je spodbudilo Društvo Kočevarjev staroselcev, da smo ta potencial izkoristili tako, da smo zbrali okoli 400 raznih sort jabolk in hrušk. Te sorte zbiramo v naši genski banki Občice-Kočevske Poljane. Tudi te sorte so izredno pomembne za pridelavo zdrave prehrane oziroma sadja.

August Gril

PREDSEDNIK RS DR. DANILO TÜRK SKUPAJ S ČLANI DRUŠTVA,
ŽUPANOM JOŽETOM MUHIČEM IN POSLANKO RENATO BRUNSKOLE
SADIJO BOTRSKO JABOLKO

KOROŠKI DEŽELNI GLAVAR GOSPOD GERHARD DORFLER TER
PREDSEDNIK DEŽELNEGA ZBORA G. JOSEF LOBNIK Z MLADIMI
GOJENCI IZ GRMA-SEVNO N. M.
TER AUGUSTOM GRILOM MELJEJO JABOLKA NA KOLODROBU

GENSKA BANKA »STARE SADNE SORTE« - LETNI IZVEDBENI NAČRT LOKALNE AKCIJSKE SKUPINE DOLENJSKA IN BELA KRAJINA 2010

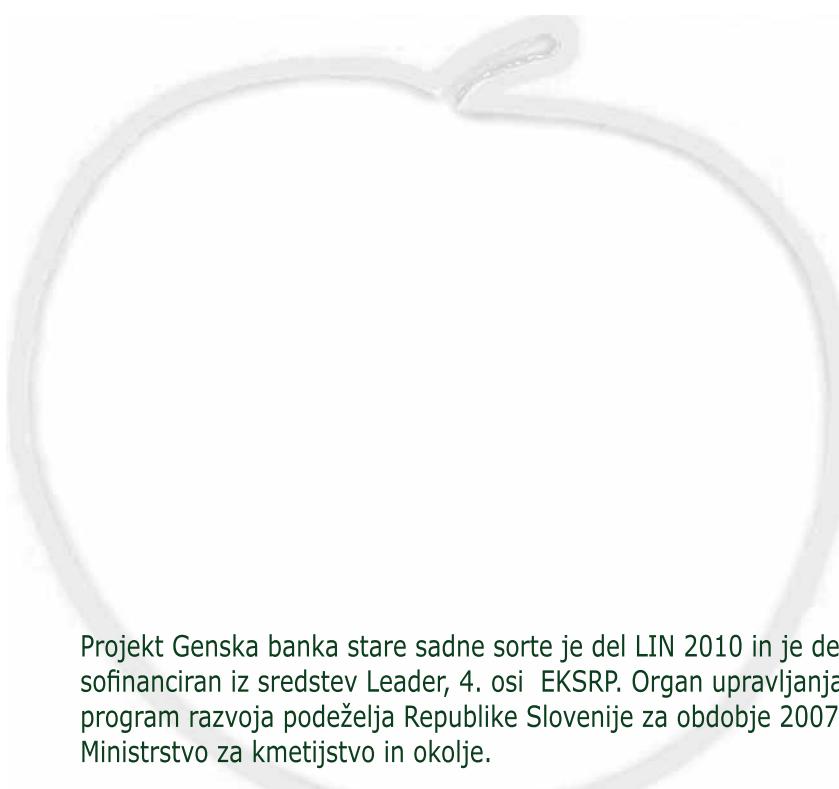
VODILNI PARTNER:

Društvo Kočevarjev staroselcev
Občice 9, 8350 Dolenjske Toplice

PROJEKTNI PARTNERJI:

Občina Dolenjske Toplice
Sokolski trg 4, 8350 Dolenjske Toplice

Grm Novo mesto - *Center biotehnike in turizma*
Sevno 13, 8000 Novo mesto

Projekt Genska banka stare sadne sorte je del LIN 2010 in je delno sofinanciran iz sredstev Leader, 4. osi EKSRP. Organ upravljanja za program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 je Ministrstvo za kmetijstvo in okolje.

Za vsebino kataloga je odgovoren vodilni partner projekta Društvo Kočevarjev staroselcev.

Izdao: Društvo Kočevarjev staroselcev

Besedilo: August Gril, Štefan Rauch, Darja Zamida Pečaver, Nada Plut

Fotografije: August Gril

Zamisel: prof. Doris Debenjak

Oblikovanje in tisk: Mant Kočevje

Naklada: 300 izvodov

November 2012